

О. С. Мурашко,

головний бібліограф Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна;

В. С. Кочмар,

старший науковий співробітник Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна

СТОРИНКАМИ РІДКІСНИХ ВИДАНЬ: РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В ОДЕСЬКОМУ (НОВОРОСІЙСЬКОМУ) УНІВЕРСИТЕТІ

У статті відображено результати роботи співробітників Наукової бібліотеки і кафедри соціальної психології ОНУ імені І. І. Мечникова над спільним науковим проектом. В ході дослідження вивчалася діяльність вчених-психологів, які зробили вагомий внесок у розвиток психологічної думки в Одеському (Новоросійському) університеті: Грота М. Я., Ланге М. М., Сеченова І. М., Рубінштейна С. Л., Елькіна Д. Г., Білявського І. Г., Цуканова Б. Й. Особлива увага приділялася працям вчених, які зберігаються у фондах Наукової бібліотеки і є унікальними, цінними та рідкісними виданнями.

Ключові слова: спільний науковий проект, вчені-психологи, Одеський (Новоросійський) університет, Наукова бібліотека, Грот М. Я., Ланге М. М., Сеченов І. М., Рубінштейн С. Л., Елькін Д. Г., Білявський І. Г., Цуканов Б. Й.

Наукова бібліотека ОНУ спільно з кафедрою соціальної психології закінчила науковий проект, результати якого мають велике теоретичне та практичне значення для вивчення розвитку психологічної думки на півдні України, зокрема, в Одеському (Новоросійському) університеті. Наприкінці квітня 2009 року Одеський національний університет проводив другий етап Всеукраїнської олімпіади з психології. У цьому заході брали участь студенти ОНУ та інших вузів країни, були присутні вчені, професори, викладачі учбових закладів України. Співробітники бібліотеки у рамках олімпіади займалися науковою роботою, ціллю якої було складання бази даних “Вчені-психологи Одеського (Новоросійського) університету”.

При підготовці бази даних основну увагу було звернено на визначні постаті вчених-психологів, які в різні часи працювали в Одеському (Новоросійському) університеті. Вони зробили вагомий внесок у розвиток психологічної науки не тільки в Україні, але й у світі в цілому. Це такі вчені, як Грот М. Я., Ланге М. М., Сеченов І. М., Рубінштейн С. Л., Елькін Д. Г., Білявський І. Г., Цуканов Б. Й. За своїм обсягом база даних складається майже з 500 одиниць праць вчених. Відбір матеріалів для БД — це ретельна попередня робота з фондами бібліотеки, вивчення історії розвитку психологічної науки в Одеському (Новоросійському) університеті, ознайомлення з біографіями вчених та їх працями. Під час роботи поряд з традиційним

пошуком в алфавітному та систематичному каталогах бібліотеки, застосовувався пошук в електронному каталозі, використовувалася база даних “Праці вчених Одеського (Новоросійського) університету”.

Таким чином, у цій статті мова буде йти про вчених-психологів Одеського (Новоросійського) університету, якими вуз може пишатися по праву за безцінний внесок у розвиток вітчизняної та світової науки. Особлива увага у статті приділяється розгляду праць вчених, які зберігаються у фондах Наукової бібліотеки університету та представляють собою велику рідкість. Більшість з представлених робіт вже стали раритетами, тому ними опікується відділ рідкісної книги Наукової бібліотеки ОНУ.

Один з видатних науковців, з якого доцільно було б почати розмову, — це великий фізіолог та психолог Іван Михайлович Сеченов (1829-1905) — засновник російської фізіологічної школи, якого І. П. Павлов назвав “батьком російської фізіології”. Після закінчення інженерного училища в Петербурзі (1848) та медичного факультету Московського університету (1956) Іван Михайлович працював в лабораторіях за кордоном. В 1860 р. після захисту докторської дисертації очолив кафедру фізіології у Медико-хірургічній академії в Петербурзі (1860-1870), де організував одну з перших фізіологічних лабораторій в Росії. В 1870 р. І. М. Сеченов вийшов у відставку та був запрошений професором на кафедру фізіології природничого факультету до Новоросійського університету в Одесі (1871-1876). Був віце-президентом Новоросійського товариства природознавців (1873-1876 рр.), а у 1876 р. отримав звання почесного члена Новоросійського університету. Ідеї великого фізіолога мали значний вплив на розвиток психологічної науки в Одесі. Подальше життя вченого пов’язане з роботою в Петербурзі та Москві.

Будучи за фахом фізіологом, І. М. Сеченов свої наукові інтереси зосередив на психології як природничій науці. Свої дослідження він спрямував на розв’язання психологічних проблем фізіологічними методами [23, с. 308]. Доробок Івана Михайловича Сеченова не можна переоцінити: він — створювач об’єктивної теорії поведінки, результати його досліджень лягли в основу фізіології праці, вікової, порівняльної та еволюційної фізіології. Серед головних досягнень Сеченова виділяється розкриття явища центрального гальмування (1862). В Новоросійському університеті науковець виконував дослідження дії електричних подразнень на нерв (1872), локомотії у жаби й дії блукаючого нерва на серце (1873). Саме в одеській період І. М. Сеченов зацікавився питаннями фізіології газообміну, дихальної функції крові, складу легеневого повітря [23, с. 89]. Ідеї І. М. Сеченова стали основоположними для багатьох напрямків психології, зробили великий вплив на розвиток природознавства та теорії пізнання.

В Науковій бібліотеці університету широко представлені праці вченого: прижиттєві видання, праці, які мали велику наукову вагу та були перевидані у наш час, твори, що були написані у співавторстві, література про нього. Зупинимося на самих визначних та цікавих творах фізіолога-психолога. По-перше, це докторська дисертація “Материалы для будущей физиологии алкогольного опьянения” (СПб, 1860) [28], яку Сеченов успішно

захистив у Медико-хірургічній академії у Петербурзі (1860). Це видання є раритетним та зберігається у фондах НБ ОНУ. Вона має велику цінність для вчених-фізіологів, медиків, психологів, як наукова робота, та бібліографів, як бібліографічна цінність (Рис. 1).

Визначна книга, яка побачила світ в роки перебування вченого в Одесі — це збірка статей І. М. Сеченова “Психологические этюды” (СПб, 1873) [29]. Вона містить три роботи, що мали велике значення для розвитку фізіології та психології: “Рефлексы головного мозга”, “Замечания на книгу К. Кавелина “Задачи психологии”, стаття І. М. Сеченова “Кому и как разрабатывать психологию?” (Рис. 2). “Рефлексы головного мозга” — знаменита праця вченого, в якій він вперше висуває ідею, що корені духовної діяльності людини знаходяться у фізіологічних основах життя. І. М. Сеченов виявив, що матеріальна основа духовного життя — головний мозок, що усі процеси свідомого та несвідомого життя за

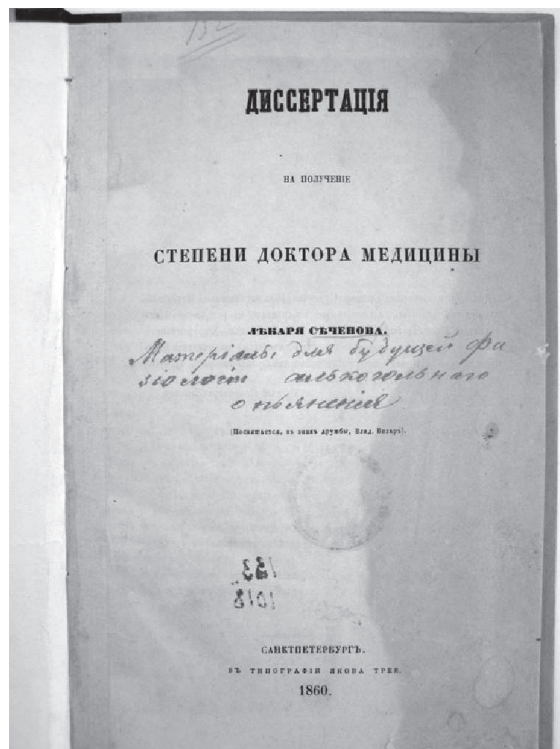

Рис. 1

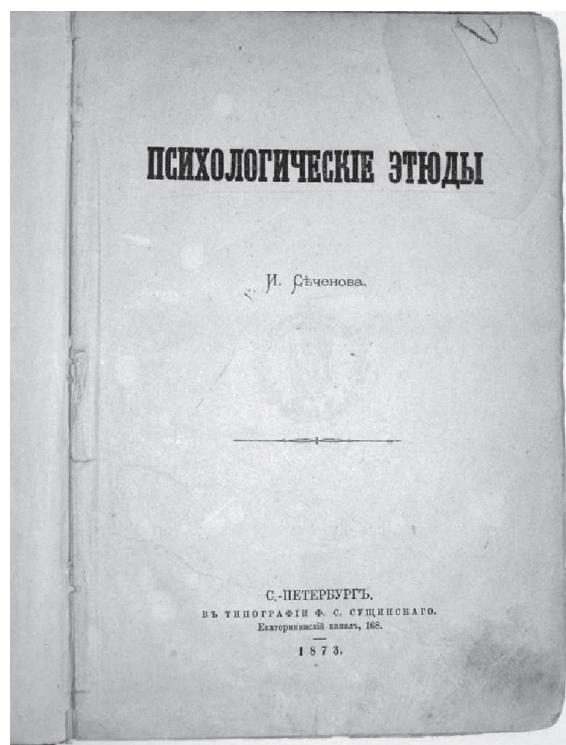

Рис. 2

способом свого виникнення є рефlekсами [27, с. 176.]. Робота була видана у 1863 р. в “Медицинском вестнике”, а у 1866 р. вийшла окремою книгою.

Видання цієї праці ознаменувало початок періоду об’єктивної психології. У збірці друкувалося 4-е видання, доповнене результатами нових фізіологічних досліджень. Іван Михайлович поглиблено вивчав напрямки філософії та психології, полемізував з представниками різних філософсько-психологічних течій. У збірнику представлена стаття Сеченова, в якій він коментує та робить зауваження до змісту книги К. Кавеліна “Задачи психологии”. Велике значення для розвитку психологічної науки у той час мала стаття І. М. Сеченова “Кому и как разрабатывать психологию?”,

де вчений розглядає предмет, завдання й методи психології, відстоює ідею про природничі передумови людської психіки. Ці його погляди вважалися на той час прогресивними та викликали гостру дискусію у наукових колах, але чітко окреслили положення психологічної науки.

У 1883 р. до Новоросійського університету запрошено “блискучого” Миколу Яковича Грота (1852-1899). Грот народився у родині видатного вченого-філолога Я. К. Грота. Після закінчення історико-філологічного факультету Санкт-Петербурзького університету рік перебував за кордоном на стажуванні у Німеччині. Потім викладав психологію, історію філософії та логіку у Ніженському Історико-філософському інституті. До початку роботи у Новоросійському університеті за плечима М. Я. Грота були вже дві дисертації: магістерська — “Психология чувствований в ее истории и главных основах” (1879) та докторська — “К вопросу о реформе логики: опыт новой теории умственных процессов” (1882). З 1888 р. був головою Московського Психологічного товариства, в 1889 р. заснував та до 1896 р. очолював журнал “Вопросы философии и психологии”. Після перебування в Одесі доля привела Грота в Московський університет, де він працював на кафедрі філософії до самої смерті.

М. Я. Грот вважається одним із засновників експериментальної психології емоцій. Вчений був активним прибічником практичного використання психології, її зв’язку з педагогікою, медициною та юриспруденцією. Проблема емоційного розвитку є однією з найважливіших у творчості Грота.

Перебуваючи в Одесі протягом трьох років (1883-1886), разом з історією філософії викладав психологію, логіку, керував філософським гуртком, проводив жваві практичні заняття зі студентами. Цей період життя М. Я. Грота відзначений творчою активністю, формуванням основного кола проблем та ідей, що згодом набули розвитку. Грот з усіх зусиль намагався надати психологічній науці самостійності, характер серйозної науки, яку він поповнював даними власних шукань і дослідженнями видатних психологів.

Ранній період діяльності М. Я. Грота характеризувався деякими його “захопленнями” матеріалістичними ідеями, які вплинули на його працю “Психология чувствований” (СПб, 1879-1880) [12], подану як дисертацію на здобуття вченого ступеня доктора філософії. В цьому дослідженні Грот виступає як прибічник фізіологічного підходу до розуміння психічних процесів. Книга з’явилася у 1880 році і була одним із перших вітчизняних експериментальних досліджень у галузі емоцій. По праву вважається, що саме М. Я. Грот заклав основи вітчизняної психології емоцій, довів їх значення для розвитку пізнання та особистості людини. Це дослідження мало велике прогресивне значення для подальшого розвитку психології.

Поряд з питаннями психології вченого цікавили й питання моральності. Як і багато інших науковців того часу, М. Я. Грот досліджував проблему свободи волі. Він виступав з критикою метафізики, переймаючись принципами утилітаризму. Микола Якович пов’язує питання свободи волі з характером залежності людини від її свідомості, а точніше, самосвідомості,

тобто усвідомлення людиною свободи її вибору тієї чи іншої форми діяльності [16, с. 71-72.]. Саме на період викладання у Новоросійському університеті припадає видання праць з питань свободи волі (Рис. 3). Це і стаття у журналі “Русское богатство” (1884, № 3), і окремі відбитки журналів “Русское богатство” (письмо проф. М. Я. Грота к редактору “Русского богатства”) [8] та “Одесский листок” (публічна лекція, яка була прочитана вченим в Біржевій залі в Одесі) [9]. Відбитки журналів, що виходили окремими брошурами, становлять бібліографічну цінність.

Треба відмітити цікаве та унікальне видання “Введение в курс истории философии: лекции проф. Новороссийского университета Н. Я. Грота” (Одеса, 1884) [5], що є раритетним (Рис. 4). В книзі автор викладає свої погляди на задачі філософії та історію філософії. Унікальність книги полягає в тому, що вона представляє собою конспект лекцій, написаних власноруч, згодом виданих способом літографії

Під час роботи в Новоросійському університеті Грот приймає участь у підготовці до міжнародної конференції, присвяченої 300-річчю з дня смерті Джордано Бруно. Будучи людиною відповідальною, діючою та вченим за покликанням, Микола Якович вважає необхідним ознайомитися з працями Д. Бруно. Отже, саме він змусив Грота переглянути свої погляди, внаслідок чого вчений значно відходить від своїх попередніх позитивістських переконань.

Власну позицію він назвав “монодуалізм”, пояснюючи це тим, що в єдиному світі існують дві діючі сили: активний творчий потенціал, що є силою духу, та пасивну силу матерії. Свідченнями цих поглядів є джере-

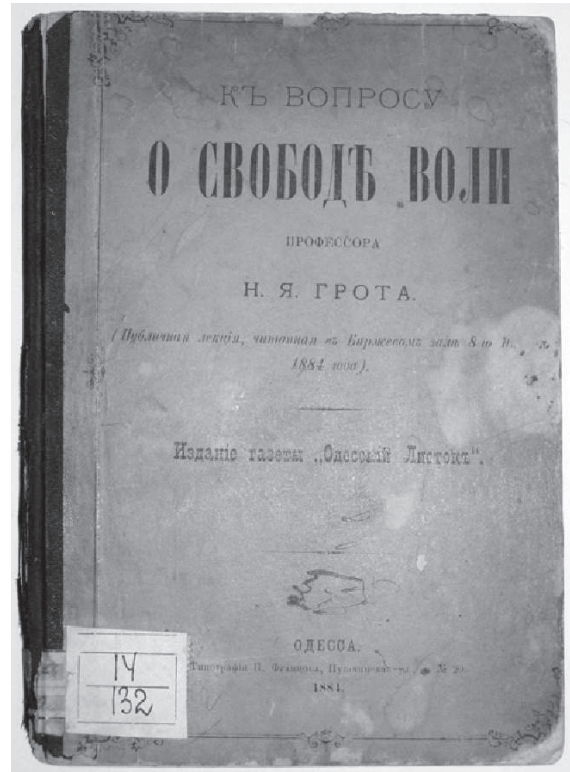

Рис. 3

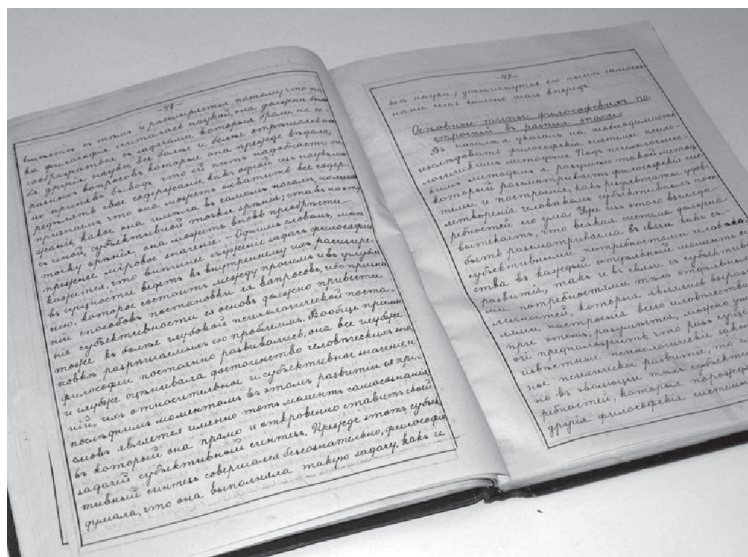

Рис. 4

ла, з якими можна ознайомитися в Науковій бібліотеці університету: “Джордано Бруно и пантеизм : филос. очерк” (Одеса, 1885) [6], “Задачи философии в связи с учением Джордано Бруно : публ. лекция, чтения 28 апр. 1885 г.” (Одеса, 1885) [7], “О душе в связи с современными учениями о силе : опыт филос. построения” (Одеса, 1886) [10], “Что такое метафизика?” (Вопр. философии и психологии, 1890, кн. 2) [13] (Рис. 5).

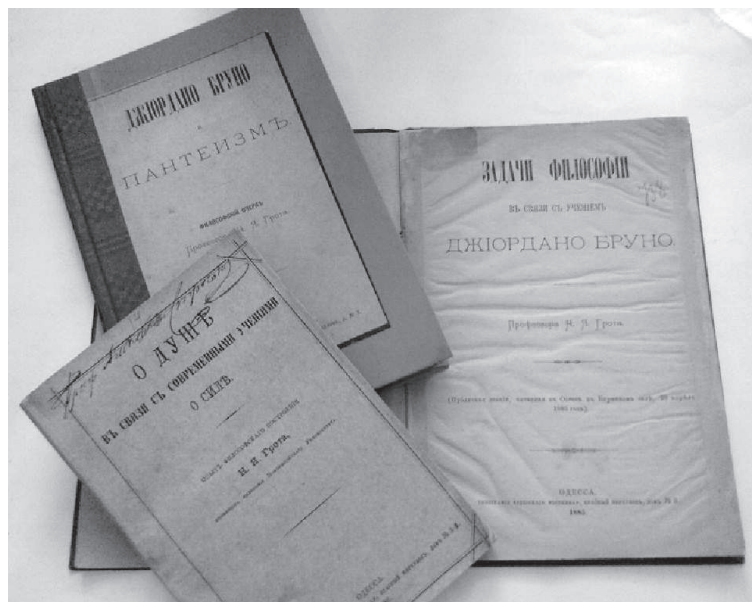

Рис. 5

(1858-1921), який приїхав до Одеси у 1888 році. Народився майбутній вчений в сім'ї професора військово-юридичної академії в Петербурзі в 1858 р. Після закінчення Петербурзького університету був відряджений за кордон, де працював у психологічній лабораторії В. Вундта при Лейпцизькому університеті. У Німеччині М. М. Ланге спеціалізувався у галузі експериментальної психології та займався збиранням матеріалу для власних досліджень. В результаті цієї роботи побачили світ дві праці: “История нравственных идей XIX века” [18] та “К теории чувственного внимания и активной апперцепции”, які були надруковані в “Philosophische Studien” Вундта (т. IV). Перша праця стала магістерською дисертацією. Після її захисту у 1888 р. М. М. Ланге був призначений на посаду приват-доцента Новоросійського університету. Друга робота принесла вченому популярність. Матеріали цієї статті були згодом перероблені, розширені, доповнені новими результатами досліджень та трансформовані в докторську дисертацію “Психологические исследования. Закон перцепции. Теория волевого внимания” [19], яку М. М. Ланге захистив у Московському університеті у 1894 р. У докторській дисертації Микола Миколайович виступив прихильником експериментального методу в психології. У майбутньому його по праву будуть вважати одним з основоположників вітчизняної експериментальної психології.

М. М. Ланге займався проблемами сприйняття, уваги, пам'яті, мислення на основі розуміння рухових реакцій як первинних по відношенню до

психічних процесів. Відкриття, які зробив М. М. Ланге протягом свого життя, залишили значний слід у розвитку світової психології: за результатами систематичних досліджень уваги він створив моторну теорію, відкрив якісно своєрідні закономірності сприйняття (предметності та цілісності), був визнаний основоположником експериментального напрямку в психології, встановив закон перцепції, чим випередив когнітивну психологію на десятки років [2, с. 190].

Новоросійському університету М. М. Ланге віддав 32 роки свого життя, впродовж яких зробив багато важливих наукових відкриттів, займався суспільною діяльністю у місті. Саме він у 1896 р., після довгих клопотань, відкрив в Одесі одну з перших у Російській імперії Психологічну лабораторію. Там проходили дослідження і практичні заняття зі студентами з курсів психології, експериментальної психології, педагогічної психології. М. М. Ланге та створена ним Психологічна лабораторія принесли Одесі світову відомість як значному психологічному центру.

В Новоросійському університеті М. М. Ланге читав курси історії нової філософії, психології, естетики. Ще до включення педагогіки в учбові плани, читав курси історії педагогіки та дидактики. Вчений наполягав на створенні на історико-філологічному факультеті педагогічного відділу, який вдалося відкрити через деякий час. Завданнями цього відділу вважав вивчення й аналіз стану навчання в середній школі, розробку програм для історико-філологічних дисциплін, розгляд питань виховного впливу навчання. У 1905 р. М. М. Ланге поставив питання про реформу середньої школи.

У 1901 р. М. М. Ланге був обраний головою Історико-філологічного товариства, якому приділяв багато часу. В цьому товаристві та студентському гуртку обговорювалися доповіді і реферати викладачів та студентів. Пізніше Миколу Миколайовича було призначено деканом історико-філологічного факультету.

Незважаючи на багатосторонню наукову і викладацьку діяльність, М. М. Ланге приймав активну участь у суспільному житті міста. У 1904 р. за ініціативи М. М. Ланге в Одесі було відкрито Вищі жіночі курси, які довгий час були єдиним учбовим закладом на Півдні України, де жінки отримували вищу освіту. Чотири роки саме він був директором цього вищого учбового закладу. У 1919 р. брав участь у розробці плану створення Суспільно-гуманітарного інституту радянської вищої школи Одеси.

Одна з праць вченого, присвячена психологічній науці, це “Душа ребенка в первые годы жизни” [17]. В своїй роботі (Рис. 6) М. М. Ланге привертає увагу до питання про психічне життя дитини, що важливе не тільки теоретично, але й має велике практичне значення. Вченого цікавили такі питання, як закон психічного розвитку людини, визначення елементів, з яких складається психічна діяльність особистості, з’ясувати, в якому порядку з’являються ті чи інші почуття та форми мислення, розгадати складну проблему розвитку мови у людини, визначити, наскільки психічне життя складається під впливом зовнішніх факторів.

У книзі надається періодизація психічного розвитку дитини впродовж перших трьох років життя.

Треба зазначити працю Миколи Миколайовича, що була видана в Одесі, “Теория В. Вундта о начале мифа: критические заметки” [20]. На початку

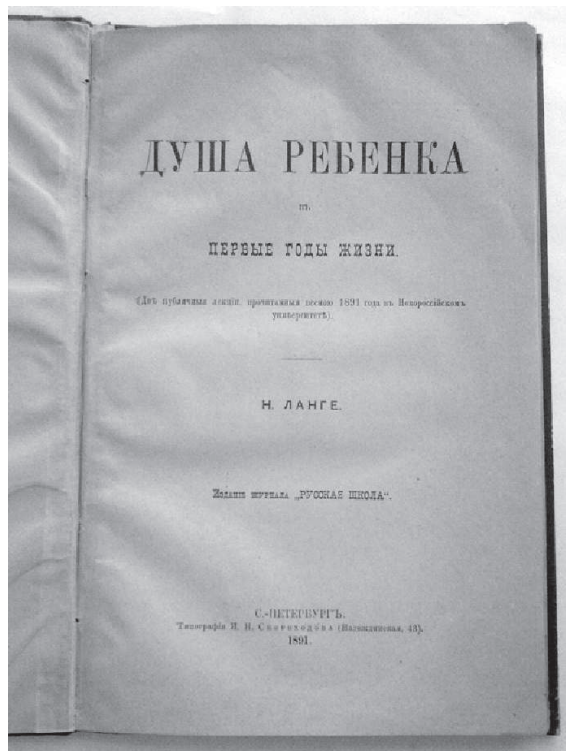

Рис. 6

своєї наукової діяльності вчений-психолог проходив стажування в інституті експериментальної психології у психологічній лабораторії В. Вундта. М. М. Ланге глибоко вивчає спадщину В. Вунда і після від'їзду з Німеччини. Результатом цієї роботи і стало згадане видання (Рис. 7). В цій книзі Ланге висловлює деякі зауваження про Вундівську теорію походження міфу, але робить їх тільки з точки зору спеціаліста психології. Крім критичних міркувань, вчений намагається самостійно відповісти на поставлені питання. Його цікавить, який саме психічний процес лежить в основі міфічних анімізацій. В підсумках М. М. Ланге говорить: “самое начало анимизма нужно искать не там, где его ищет Вундт: не в фантазии и не в уме первобытного челове-

ка, а в его биологически необходимых инстинктивных реакциях и выразительных жестах” [20, с. 20].
Науково-психологічна спадщина Ланге вельми значна за обсягом (особливо це стосується рукописного масиву). На жаль, деякі існуючі розробки не дають ґрунтового висвітлення спадщини вченого. За допомогою доробку М. М. Ланге можна дослідити провідну тенденцію української психології — поєднання дослідного, експериментального матеріалу й високого рівня теоретичних узагальнень, що завершується спробами побудови психологічної системи [24, с. 189].

В процесі дослідницької роботи співробітниками Наукової бібліотеки був опрацьований великий прошарок матеріалів, які представляють спад-

щину В. Вунда і після від'їзду з Німеччини. Результатом цієї роботи і стало згадане видання (Рис. 7). В цій книзі Ланге висловлює деякі зауваження про Вундівську теорію походження міфу, але робить їх тільки з точки зору спеціаліста психології. Крім критичних міркувань, вчений намагається самостійно відповісти на поставлені питання. Його цікавить, який саме психічний процес лежить в основі міфічних анімізацій. В підсумках М. М. Ланге говорить: “самое начало анимизма нужно искать не там, где его ищет Вундт: не в фантазии и не в уме первобытного челове-

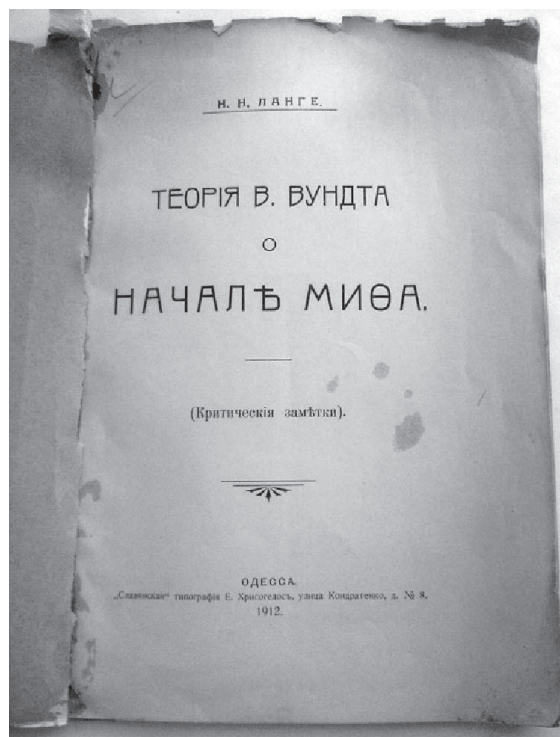

Рис. 7

щину М. М. Ланге: прижиттєві видання вченого, що знаходяться в основному фонді бібліотеки та архівні матеріали, які зберігаються у відділі рідкісних книг та рукописів. До архівних матеріалів, що є музейними експонатами, належать: особисті документи Миколи Миколайовича, машинописні та рукописні видання, чернетки праць вченого, документальні матеріали, що свідчать про активну громадську діяльність М. М. Ланге.

Учнем М. М. Ланге був один з видатних українських психологів Д. Г. Елькін. Він продовжував дослідження, які розпочав Ланге, вивчав його наукову спадщину.

М. М. Ланге передав естафету С. Л. Рубінштейну, коли вказав на переваги його науково-психологічного мислення, досить чітко передбачаючи життєвий і творчий шлях одного з видатних вітчизняних психологів. У рекомендації Вченій раді Одеського університету щодо заміщення вакантних посад Ланге вказав на велику ерудицію пошуковця, а також на його серйозну схильність до побудови ґрунтовних теоретичних концепцій.

Сергій Леонідович Рубінштейн (1889-1960) — член-кореспондент АН СРСР, один із засновників діяльнісного підходу у психології — зробив неocenний внесок у розвиток психологічної науки. Майбутній вчений народився в Одесі. Освіту здобув у Германії. Спочатку вчився у Фрайбурзькому університеті, потім перевівся до Марбурзького університету, який закінчив у 1914 році. Відразу ж захистив докторську дисертацію з філософії “Исследование проблемы метода” (1913). У тому ж році він повертається в Одесу, де стає завідувачем кафедри психології в Новоросійському університеті. З 1919 р. — приват-доцент кафедри історії філософії Новоросійського університету (на той час — Одеський інститут народної освіти). У 1921 р., після смерті М. Ланге, був обраний професором кафедри психології. З 1922 р. С. Л. Рубінштейн — директор Центральної наукової бібліотеки м. Одеси (саме так називалася наша бібліотека у ті часи), приймає активну участь у розвитку бібліотечної справи в країні. З 1928 р. — позаштатний професор ІНО. Так проходило становлення Рубінштейна як вченого-психолога [4, с. 432].

З 1930 р. вчений переїжджає до Ленінграду, де стає професором, завідувачем кафедри психології Ленінградського державного педагогічного інституту. З 1942 р. — професор МГУ, організатор сектору психології в Інституті психології АН СРСР [34, с. 43].

У своїх працях розробляв філософські проблеми психології, сформулював основні методологічні принципи психології. Один з них — принцип єдності свідомості та діяльності — створив основу діяльнісного підходу у психології. Рубінштейн цікавився розвитком зарубіжної психології. У статті “Принцип творческой самодеятельности: к философским основам современной педагогики” [26] він подає критичний аналіз німецької класичної психології. Саме тут Рубінштейн вказує на роль діяльності, у якій суб’єкт не тільки виявляється, але і проявляється.

Важливим етапом для становлення психології як науки стало видання праці С. Л. Рубінштейна “Основы психологии” (М., 1935) [25], у якій він завершив формування принципу єдності свідомості та діяльності. Залуча-

ючи діяльність до сфери психологічного вивчення, Рубінштейн наголошував на тому, що треба вивчати психічну сторону діяльності, яка розглядає насамперед цілі та мотиви людської діяльності, її внутрішній та сенсовий зміст, її будову. Рубінштейн описав загальну структуру діяльності, яку далі у своїх працях розробляв О. М. Леонтьєв. Так у сферу психологічного вивчення було включено діяльність. У 50-х роках Рубінштейн сформулював принцип детермінізму та розкрив його на матеріалі експериментальних досліджень мислення.

Наслідком плідної праці Рубінштейна за роки директорства у Центральній науковій бібліотеці є дуже цінне та рідкісне видання “Одеська періодична преса років революції та громадянської війни (1917-1921 рр.)” (Одеса, 1929) [22]. Для складання бібліографічного покажчика (Рис. 8)

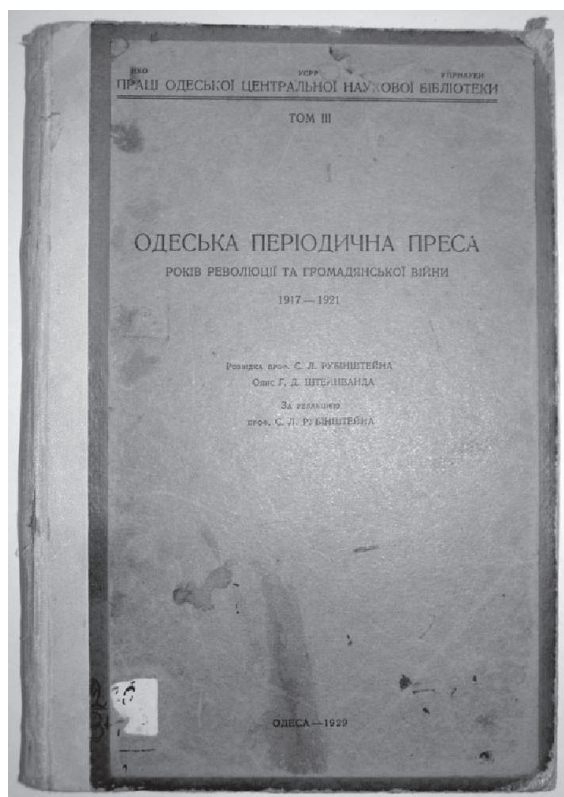

Рис. 8

використано всі великі книгосховища Одеси, крім того, було залучено приватну літературу. Праця містить аналіз преси, розподіленої за періодами згідно з перебігом подій у революції. Опис проводився виключно *de visu*, видання, які не пощастило розшукати, виділено в окрему групу, що подається наприкінці за відомостями, зібраними з інших джерел. До опису, крім суто періодичних видань, було також залучено одноденні газети. Видання розподілені на газети та журнали за друкарськими прикметами та розташовані за мовами та за абеткою. Допоміжний апарат складають списки видавців та редакторів, друкарень, а також книгосховищ, в яких знаходиться описане видання. Цей покажчик у наш час стає особливо актуальним при вивченні історії нашої країни і нашого міста у часи революції та громадянської війни.

Фундаментальність праць С. Л. Рубінштейна спирається на досягнення всієї світової та вітчизняної філософської наукової думки та продовжує і сьогодні служити важливим джерелом розвитку вітчизняної психології. Загальні принципи, сформульовані С. Л. Рубінштейном, знаходять своє відображення у дослідженнях його учнів, на них спираються й інші дослідники, які формально не належали до школи Рубінштейна.

Після смерті Ланге кафедру психології на протязі 30 років (з 1930 р.) очолював його учень — Давид Генрихович Елькін (1895-1983). Він створює нову психологічну школу, яка отримала визнання не тільки у нашій країні, але і далеко за її межами. Освіту здобував спочатку у Петербурзі, де навчався у психоневрологічному інституті, але потім перевівся на природ-

ничо-науковий відділ фізико-математичного факультету Новоросійського університету, який закінчив у 1921 р. З 1917 р. Давид Генрихович завідував психологічною лабораторією в Одеському міському інституті дитячої психології та експериментальної педагогіки ім. Н. В. Якуніна. У 1922 р. перейшов на роботу до Одеського інституту народної освіти як асистент кафедри психології. Вивчаючи питання дитячої і педагогічної психології, Елькін опублікував монографію “Психологія і педагогіка пам’яті” (К., 1948) [15]. У ній автор викладає ряд практичних рекомендацій для підвищення ефективності навчання [32, с. 420].

Нові наукові пошуки Д. Г. Елькіна та його учнів пов’язані з вивченням умов та психофізіологічних механізмів складних психологічних процесів, які базувалися на класичних психологічних експериментах. Спадщину Д. Г. Елькіна складають праці, присвячені питанням утворення навиків, функціонуванню, розвитку та розпаду процесів сприйняття часу та простору. Також вчений займався розробкою загальних питань психологічної науки, наприклад, вивчав роль зворотнього зв’язку у формуванні усвідомлених дій. На цих експериментальних дослідженнях базувалася дисертація вченого, яку він представив до захисту у 1945 р., але право на захист Елькін отримав лише у 1952 р. Результати своїх досліджень вчений виклав у монографічному дослідженні “Восприятие времени” (М., 1962) [35], яке становить собою бібліографічну рідкість, бо до нашого часу не існує перевидань цієї безцінної праці (Рис. 9). Воно було одним з перших вітчизняних досліджень з психології сприйняття часу, бо до того часу цю проблему розглядали суто у філософському вимірі.

У науковій спадщині вченого багато що привертає увагу, тому праці Елькіна є цікавими і для сучасної науки. В них міститься матеріал, який висвітлює питання про мозкову локалізацію тимчасового сприйняття та його фізіологічних механізмів, питання про роль різноманітних аналізаторів, а також деякі закономірності розвитку та формування сприйняття часу в онтогенезі.

Д. Г. Елькін є автором більш ніж 150 праць з різноманітних питань сприйняття часу. Предметами дослідження стають проблеми онтогенезу, специфіка розвитку тимчасового сприйняття у музичній, спортивній та професійній діяльності, а також проблеми сприйняття часу у соціальних контактах, у спілкуванні людини.

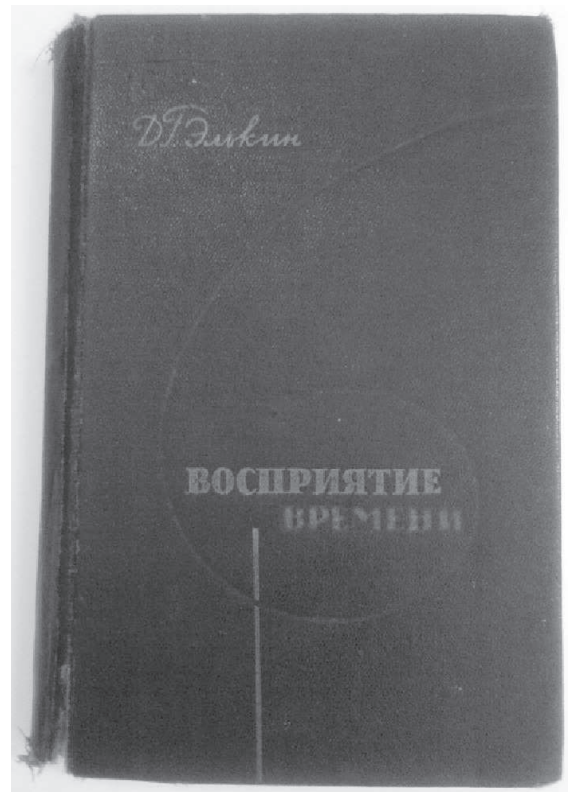

Рис. 9

Видатний психолог, оригінальний дослідник, Д. Г. Елькін відноситься до тієї когорти вітчизняних вчених, які заклали основу фундаментальних досліджень у психологічній науці. Наголосимо на тому, що, вивчаючи спеціальні питання сприйняття часу та простору, Д. Г. Елькін разом з тим вніс цінний вклад у розробку загальної теорії чуттєвого пізнання людиною оточуючої дійсності. Треба відмітити, що наукові пошуки Д. Г. Елькіна та його учнів проходили у тісному зв'язку з Харківською школою психології, де у 30-ті роки інтенсивно велися роботи з вивчення психічного розвитку дітей під керівництвом О. М. Леонтьєва. Усі ці роботи були об'єднані загальнотеоретичною позицією — розумінням психічних процесів як невід'ємних від практичної діяльності людини, які становлять собою особливі види діяльності. Данні дослідження дозволили Елькіну створити науковий центр психологічної науки на півдні країни та обрати особливий об'єкт дослідження — час. Праці Елькіна та його учнів друкувалися у багатьох російських, українських, грузинських, німецьких, румунських, французьких, італійських та японських виданнях. У фондах НБ ОНУ широко представлені одеські періодичні видання, на сторінках яких друкувалися праці вченого: “Записки Одеського інституту народної освіти”, “Бюлетень Одеської народної освіти”, “Научные записки Одесского педагогического института”, “Труды Одесского университета”.

Організаторський хист вченого був спрямований на створення Одеського відділу Товариства психологів, яке він очолював багато років (з 1959 р.), а також проведення численних конференцій, редакційно-видавничу діяльність з випуску матеріалів конференцій. Він очолював симпозіум “Восприятие времени” на XVIII Міжнародному психологічному конгресі у Москві (1966 р.), брав участь у нарадах та з'їздах з проблем психології у Ленінграді та Києві.

Д. Г. Елькіна любили та поважали студенти, яким пощастило слухати його лекції. Енергійність вченого, активний пошук у галузі нових досліджень відрізняли його на протязі всього його невтомного наукового життя. Лекції вченого збирали студентів не тільки університету, але і медичного та технологічного інститутів, курсантів вищого морехідного училища та політехнічного інституту. Його лекції захоплювали глибиною наукового аналізу, емоційністю та образністю форм їх викладення. Давид Генрихович вчив принципості, критичності в оцінці підходів до різноманітних теорій, боротьбі за істину. Студентам, які готувалися до педагогічної діяльності, ставали у нагоді методичні посібники Д. Г. Елькіна “Конспекты лекций по психологии” (Одесса, 1966-1970) [36], “До методики читання лекцій у вищій школі” (Одесса, 1966) [14], “Психология речи” (Одесса, 1971) [38], які також ввійшли до переліку книг, які ми представляємо (Рис. 10). З повагою вчений ставився до свого вчителя — М. М. Ланге. Результатом дослідження спадщини Ланге стала доповідь на сесії, присвяченій 75-річчю Одеського університету “Психологическое наследие Н. Н. Ланге” (Одесса, 1941) [37], видана спільно з асистентом Л. Шапіро. Елькін докладно розтлумачує наукові ідеї, викладені Ланге у працях “Законы перцепции”, “Теории волевого внимания”, “Об элементах воли”,

зокрема обґрунтовує доцільність експериментального методу у психології. Значна увага приділяється неопублікованим роботам Ланге “Переход от простых эмоций к сложным” та “О различении”. У 1958 р., за ініціативою Елькіна, було організовано конференцію, присвячену 100-річчю від дня народження М. М. Ланге. Д. Г. Елькін підготував більш ніж 30 кандидатів наук, які є гідними продовжувачами розвитку ідей свого вчителя.

Зокрема, Борис Йосипович Цуканов (1946-2007). Народився у с. Токарево Миколаївської області. Освіту здобував у Херсонському педагогічному інституті на фізичному відділенні фізико-математичного факультету. Після закінчення інституту Борис Йосипович працював у школі вчителем фізики. Невдовзі після цього його призвали до лав Радянської Армії. Після демобілізації повертається до школи вчителем. У 1970 р. переїжджає до Миколаєва, де спочатку працює у дослідно-конструкторському бюро, надалі — на будівельному факультеті Одеського інженерно-будівельного інституту. За його ініціативою при факультеті було створено лабораторію електротехніки та автоматики, якою він завідував [21, с. 374].

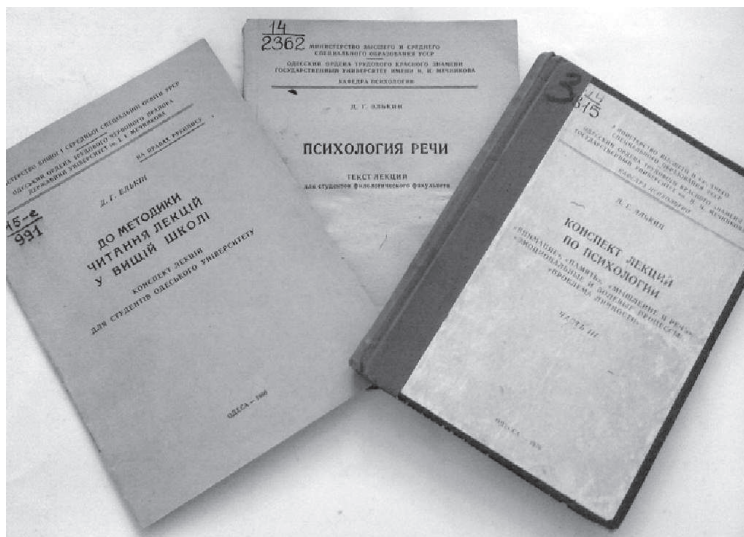

Рис. 10

Ще за часів навчання в інституті у Цуканова з’являється інтерес до психології. Будучи завідувачем кафедри, Борис Йосипович відвідує лекції з психології та педагогіки, активно займається самоосвітою. Він познайомився з ідеями П. Я. Гальперіна, Д. Г. Елькіна. Саме у цей час відбувається його зустріч з відомими психологами, а найголовніше — знайомство з його майбутнім вчителем — Д. Г. Елькіним. У 1976 р., на запрошення Елькіна, Борис Йосипович вступає до аспірантури при кафедрі психології ОДУ, яку закінчує у 1982 р. та отримує вчений ступінь кандидата психологічних наук.

Після смерті свого вчителя, у 1983 р., Цуканов займається розробкою наукового напрямку професора Д. Г. Елькіна “Психологія диференціації часу”. Займаючись проблемою психології сприйняття часу, Борис Йосипович мав на меті ідею побудови цілісної концепції психологічного часу на основі вимірювання його одиниці експериментальним шляхом та описання її відносно об’єктивної часової одиниці.

У 1992 році Цуканов захищає докторську дисертацію “Собственная единица времени в психике индивида” та отримує ступінь доктора психологічних наук. На психологічному відділенні ОНУ Борис Йосипович читав кур-

си експериментальної та диференціальної психології, на факультетах та відділеннях інституту математики, економіки та механіки — авторський спецкурс “Час у психіці людини”, вів роботу з аспірантами.

У 1994 р. — відкриває та керує Науковим центром психології часу. Через рік після відкриття якого, за участю Міністерства освіти та АПН України, Інституту людини РАН, Одеського університету, провів міжнародну конференцію “Проблеми психології часу”, присвячену 100-річчю від дня народження Д. Г. Елькіна. Продовжуючи традиції вчителя, Борис Йосипович поновив секцію психології в одеському Будинку вчених. Він також активно приймав участь у міжнародних та всесоюзних конференціях з проблем психології часу, які проводились у Москві, Тбілісі, Києві, Харкові.

Доробок вченого вражає своєю глибиною та розмахом. За часів роботи у нашому університеті вчений видає декілька праць, які стають у нагоді студентам. Наприклад, “Диференціальна психологія: конспект лекцій” (Одеса, 1999) [31], та “Комп’ютерний практикум з експериментальної психології” (Одеса, 1999) [33], основна мета яких — дати студентам фундаментальні знання про індивідуальні відмінності людей за їх психічним складом. В лекційному курсі студентам надається можливість ознайомитися з різними теоріями темпераменту, його проявами у житті та поведінці людини. Okремо розглядаються питання психогенетики, задатків та здібностей. Курси побудовані на результатах багаторічних досліджень у межах даної проблематики.

Цікавою є монографія Бориса Йосиповича “Время в психике человека” (Одеса, 2000) [30], де визначаються часові особливості психіки індивіда,

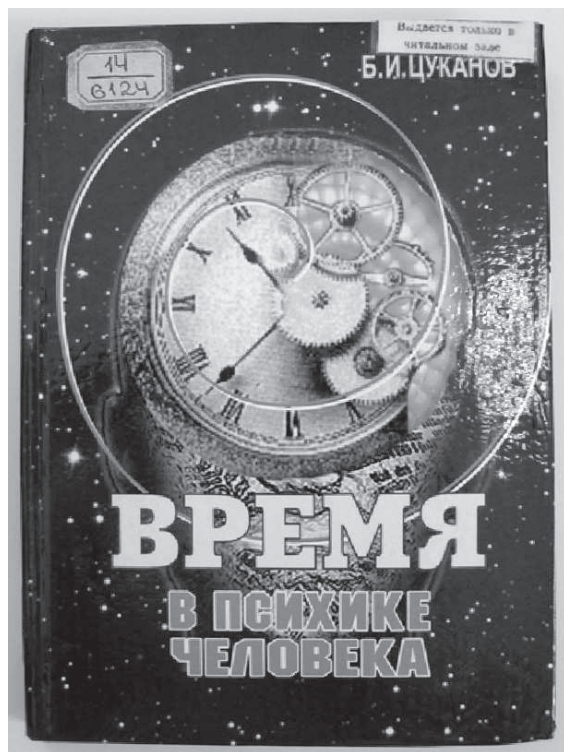

Рис. 11

його приналежність до типологічної групи, суб’єктивна швидкість плинності часу та тип орієнтації у часовій перспективі. Автор доводить, що особистісна одиниця часу є природженою константою біологічного годинника індивіда. Теоретично перевірений та обґрунтований великий біологічний цикл життєдіяльності (Рис. 11). Свої наукові ідеї психолог висвітлював і на сторінках багатьох періодичних видань. Велика кількість статей друкувалася і в академічних журналах, і у збірниках доповідей конференцій, і в місцевих газетах, і в виданнях університету, таких як “Вісник ОДУ”, “Одеський університет”.

Наприкінці ХХ-го — початку ХХІ століть в Одеському університеті проводиться напружена та плідна робота у декількох напрямках розвитку психологічної думки.

Крім триваючих досліджень з питань психології часу (Цуканов Б. Й.), відкрито новий науковий напрямок — історична психологія, розробкою якого займався Ілля Григорович Білявський (1927-2004). Народився майбутній психолог у Києві в родині польських дворян у 1927 р. Після евакуації І. Г. Білявський вступає на підготовче відділення при будівельному інституті, але продовжив навчання у Педагогічному інституті імені М. Горького (нині імені М. П. Драгоманова) на педагогічному факультеті, де готували викладачів педагогіки та психології для педучилищ. Саме тоді, під впливом Г. С. Костюка, сформувався його інтерес до дослідження проблем людської духовності, відбувалося його становлення як вченого [1, с. 122]. Після закінчення інституту з відзнакою, І. Г. Білявський працював вчителем психології в Конотопському учительському інституті, Житомирському педінституті імені І. Я. Франка. Після захисту кандидатської дисертації “Эстетическое восприятие живописи старшими школьниками” (Московський педагогічний університет імені В. І. Леніна) працював викладачем психології у Ростовському університеті. З 1978 р. по 1982 р. викладає психологію в польських університетах (м. Катовице, м. Краків (Ягеллонський)). У 1985 р. І. Г. Білявському було надано вчений ступінь доктора психологічних наук після захисту докторської дисертації “Теоретико-методологические основы психолого-исторических исследований” (м. Тбілісі). В цьому ж році починається його діяльність в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова як професора на кафедрі психології. Згодом Ілля Григорович займав посаду завідуючого кафедрою.

І. Г. Білявський розробив і викладав спецкурси: “Історична психологія”, “Психологія самосвідомості”, “Психологія особистості” та ін. Науковець брав участь у багатьох психологічних з’їздах та конференціях. В Одеському університеті у 1989 р. І. Г. Білявський керував організацією та проведенням Рубінштейнівських читань, присвячених 100-річчю від дня народження С. Л. Рубінштейна. За ініціативи та при активній участі Білявського у 1992 р. на базі механіко-математичного факультету відкрито психологічний відділ, де він викладав основні дисципліни. З 1998 р. І. Г. Білявському було надано вчений ступінь академіка Міжнародної академії психологічних наук (СПб. відділ). Під керівництвом Іллі Григоровича було підготовлено та захищено 5 кандидатських дисертацій.

І. Г. Білявський успішно поєднував викладацьку діяльність з науковою. Вчений-психолог свої наукові інтереси зосередив на зовсім новому для вітчизняної науки напрямку — історичній психології. Білявський був впевнений, що історична психологія — це необхідна ланка системи наук про людину. В результаті досліджень він розробив методологічні принципи історичної психології. В рамках цього напрямку психологічної науки проводилися дослідження, які торкалися єдності психіки та культури, меж психічної пластичності, історичної самосвідомості, ментальності українського народу тощо.

І. Г. Білявський має більше 150 друкованих робіт та 5 монографій. Саме в Одесі були написані всі монографії вченого, які головним чином були присвячені історичній психології. Особливої уваги заслуговує книга І. Г. Бі-

лявського “Историческая психология” (Одесса, 1991) [3]. Значущість цієї роботи полягає в тому, що це перша в Україні монографія, присвячена психологічній історії людства (Рис. 12). У книзі особлива увага приділяється взаємозв'язкам історії і психології, розглянуті принципи цієї науки, її категорії, основи для психолого-історичної реконструкції. Здійснена спроба психологічної реконструкції особистісних особливостей поколінь людей, які пішли в історію. У праці використані матеріали книги І. Г. Білявського та В. А. Шкуратова “Проблемы исторической психологии”.

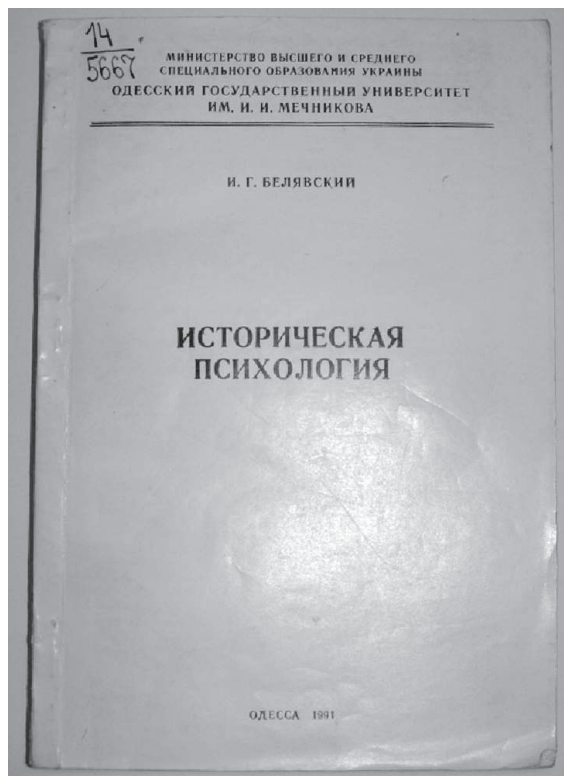

Рис. 12

Крім монографій перу Іллі Григоровича належать навчальні посібники та курси лекцій з психології, а також статті у періодичних виданнях, особливо в одеський період життя і творчості вченого.

На прикладі представлених у базі даних персоналій вчених та їх робіт можна прослідкувати розвиток психологічної думки в Одеському (Новоросійському) університеті. Можна зробити висновок, що Одеський університет був і є благодатним місцем для становлення і розвитку молодих науковців як визнаних вчених зі світовим ім'ям.

Результатом проведеної наукової роботи було створення бази даних “Вчені-психологи Одеського (Новоросійського) університету”. Усі, хто цікавляться психологією та розвитком цієї науки в Одеському університеті, можуть ознайомитися з матеріалами

на сайті Наукової бібліотеки <http://www.lib.onu.edu.ua> в розділі “Наука”. БД містить прижиттєві видання праць вчених, а також роботи, що видавалися та перевидавалися пізніше, періодичні видання, на сторінках яких друкувалися результати їх досліджень. Особливу цінність складають окремі відбитки журналів, які є самостійними виданнями праць вчених, а також деякі статті, що друкувалися тільки в одеських газетах.

На основі матеріалів бази даних співробітниками бібліотеки була підготовлена книжкова виставка. Вона була змістовна, проілюстрована портретами психологів та супроводжувалася цікавою лекцією, яка була присвячена даній темі.

Віртуальний варіант цієї виставки, який розташований на сайті Наукової бібліотеки, містить анотації до найцікавіших і рідкісних видань, які супроводжуються ілюстраціями.

Література

1. *Акімова Л. Н.* Білявський Ілля Григорович / Лариса Наумівна Акімова // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. — 2-е вид., доп. — Одеса : Астропринт, 2005. — Т. 2. — С. 121-124.
2. *Акімова Л. Н.* Ланге Микола Миколайович / Лариса Наумівна Акімова, Борис Йосипович Цуканов // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. — 2-е вид., доп. — Одеса : Астропринт, 2005. — Т. 3. — С. 188-193.
3. *Белявський І. Г.* Историческая психология / Илья Григорьевич Белявский ; науч. ред. В. Е. Давыдович ; Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. — Одесса, 1991. — 252 с.
4. Большой психологический словарь / ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. — М. : Прайм-Еврознак, 2003. — 627 с.
5. *Грот Н. Я.* Введение в курс истории философии : лекции / Николай Яковлевич Грот. — Одесса : тип. Кирхнера, 1884. — 199 с.
6. *Грот Н. Я.* Джордано Бруно и пантеизм : филос. очерк / Николай Яковлевич Грот. — Одесса: тип. "Одес. вестн.", 1885. — 86 с.
7. *Грот Н. Я.* Задачи философии в связи с учением Джордано Бруно : публ. лекция, читан. 28 апр. 1885 г. / Николай Яковлевич Грот. — Одесса, 1885. — 18 с.
8. *Грот Н. Я.* К вопросу о свободе воли : письмо проф. Н. Я. Грота к ред. "Рус. богатства" / Николай Яковлевич Грот. — СПб. : тип. Суворина, 1884. — 23 с. — Отд. оттиск из журн. "Рус. богатство" (1884, № 3).
9. *Грот Н. Я.* К вопросу о свободе воли : публ. лекция, читан. 8 янв. 1884 г. / Николай Яковлевич Грот. — Одесса : тип. Францова, 1884. — 21 с.
10. *Грот Н. Я.* О душе в связи с современными учениями о силе : опыт филос. построения / Николай Яковлевич Грот. — Одесса : тип. "Одес. вестн.", 1886. — III, 92 с.
11. *Грот Н. Я.* О свободе воли : письмо к ред. журн. "Рус. богатство" // Рус. богатство. — 1884. — № 3. — С. 646-674.
12. *Грот Н. Я.* Психология чувствований в ее истории и главных основах : магистер. дис. / Николай Яковлевич Грот. — СПб. : Тип. Имп. Акад. наук, 1879-1880. — XIV, 569 с.
13. *Грот Н. Я.* Что такое метафизика? / Николай Яковлевич Грот // Вопр. философии и психологии. — 1890. — Кн. 2. — С. 107-128.
14. *Елькін Д. Г.* До методики читання лекцій у вищій школі : конспект лекцій для студ. Одес. ун-ту / Давид Генріхович Елькін ; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 1966. — 25 с. — На правах рукопису.
15. *Елькін Д. Г.* Психологія і педагогіка пам'яті / Давид Генріхович Елькін ; Наук.-дослід. ін-т психології. — К. : Рад. шк., 1948. — 64 с.
16. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского ; ред.-сост. Л. А. Карпенко. — 2-е изд., расш., испр. и доп. — Ростов-н/Д : Феникс, 1998. — 505 с.
17. *Ланге Н. Н.* Душа ребенка в первые годы жизни : две публич. лекции приват-доцента Новорос. ун-та / Николай Николаевич Ланге. — СПб. : тип. Скороходова, 1892. — 65 с.
18. *Ланге Н. Н.* История нравственных идей XIX в. : критические очерки философских, социологических и религиозных теорий нравственности / Николай Николаевич Ланге. — СПб., 1888. — Ч. 1. : Немецкие учения. — 383 с.
19. *Ланге Н. Н.* Психологические исследования. Закон перцепции. Теория волевого внимания / Николай Николаевич Ланге. — Одесса : тип. Одес. воен. округа, 1893. — 297 с.
20. *Ланге Н. Н.* Теория В. Вундта о начале мифа : критические заметки / Николай Николаевич Ланге. — Одесса : Славян. тип. Хрисогелос, 1912. — 20 с.
21. *Молдаванова А. В.* Цуканов Борис Йосипович / А. В. Молдаванова // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. — 2-е вид., доп. — Одеса : Астропринт, 2005. — Т. 4. — С. 374-378.
22. Одеська періодична преса в роки революції та громадянської війни, 1917-1921 : бібліогр. розвідка / ред. та авт. вступ. ст. Сергій Леонідович Рубінштейн ; упоряд. Г. Д. Штейнванд. — Одеса, 1929. — LV, 173 с. — Окр. відбиток "Пр. Одес. центр. наук. б-ки" (1929, т. 3).
23. *Осташков К. В.* Сеченов Иван Михайлович / К. В. Сеченов // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. — 2-е вид., доп. — Одеса : Астропринт, 2005. — Т. 4. — С. 87-90.

24. *Роменець В. А.* Історія психології, XIX — початок XX ст. : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / Володимир Андрійович Роменець. — К. : Либідь, 2007. — 829 с.
25. *Рубинштейн С. Л.* Основы психологии : пособие для высш. пед. учеб. заведений / Сергей Леонидович Рубинштейн. — М. : Учпедгиз, 1935.
26. *Рубинштейн С. Л.* Принцип творческой самодеятельности : к филос. основам современ. педагогики / Сергей Леонидович Рубинштейн // Учен. зап. высш. шк. г. Одессы. Отд. гуманит.-обществ. наук. — 1922. — Т. 2. — С. 148-154 ; Вопросы психологии. — 1986. — № 4. — С. 101-108.
27. *Сеченов И. М.* Избранные философские и психологические произведения / Иван Михайлович Сеченов ; под ред., вступ. ст. и прим. В. М. Каганова. — М. : Госполитиздат, 1947. — 647 с.
28. *Сеченов И. М.* Материалы для будущей физиологии алкогольного опьянения : дис. ... д-ра мед. наук / Иван Михайлович Сеченов. — СПб. : тип. Третья, 1860. — 64 с.
29. *Сеченов И. М.* Психологические этюды / Иван Михайлович Сеченов. — СПб. : тип. Сушинского, 1873. — 225 с.
30. *Цуканов Б. И.* Время в психике человека / Борис Иосифович Цуканов ; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. центр психології часу. — Одеса : Астропринт, 2000. — 217 с.
31. *Цуканов Б. Й.* Диференціальна психологія : конспект лекцій / Борис Йосипович Цуканов ; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса: Астропринт, 1999. — 66 с.
32. *Цуканов Б. Й.* Елькін Давид Генріхович : психолог / Л. Н. Акімова, Б. Й. Цуканов // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. — 2-е вид., доп — Одеса : Астропринт, 2005. — Т. 2. — С. 419-423.
33. *Цуканов Б. Й.* Комп'ютерний практикум з експериментальної психології / Борис Йосипович Цуканов ; Одес. держ. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса : Астропринт, 1999. — Ч. 1. — 34 с.
34. *Цуканов Б. Й.* Рубінштейн Сергій Леонідович / Л. Н. Акімова, Б. Й. Цуканов // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. — 2-е вид., доп — Одеса : Астропринт, 2005. — Т. 4. — С. 41-44.
35. *Элькин Д. Г.* Восприятие времени / Давид Генрихович Элькин ; Акад. пед. наук РСФСР, О-во психологов. — М. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1962. — 311с.
36. *Элькин Д. Г.* Конспект лекций по психологии : для студ. Одес. ун-та / Давид Генрихович Элькин ; Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. — Одесса, 1966-1970. — Ч. 1. — 1966. — 86 с. — Ч. 2 : Психология ощущений и восприятия. — 1968. — 103 с. ; Ч. 3 : Внимание. Память. Мышление и речь. Эмоциональные и волевые процессы. Проблема личности / Давид Генрихович Элькин. — 1970. — 101 с. — На правах рукописи.
37. *Элькин Д. Г.* Психологическое наследие Н. Н. Ланге / Давид Генрихович Элькин, Л. Шапиро. — Одесса, 1941. — С. 41-50.
38. *Элькин Д. Г.* Психология речи : текст лекций для студ. филол. фак. / Давид Генрихович Элькин ; Одес. гос. ун-т им. И. И. Мечникова. — Одесса, 1971. — 90 с.

Е. С. Мурашко,

главный библиограф Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина;

В. С. Кочмар,

старший научный сотрудник Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина

ПО СТРАНИЦАМ РЕДКИХ ИЗДАНИЙ: РАЗВИТИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ В ОДЕССКОМ (НОВОРОССИЙСКОМ) УНИВЕРСИТЕТЕ

Резюме

В статье отражены результаты работы сотрудников Научной библиотеки и кафедры социальной психологии ОНУ имени И. И. Мечникова над совместным научным проектом. В ходе исследования изучалась деятельность ученых-психологов, которые сделали неопределимый вклад в развитие психологической мысли в Одесском (Новороссийском) университете: Грота Н. Я., Ланге Н. Н., Сеченова И. М., Рубинштейна С. Л., Элькина Д. Г., Белявского И. Г., Цуканова Б. И. Особое внимание уделялось трудам ученых, которых хранятся в фондах Научной библиотеки и представляют собой уникальные, ценные и редкие издания.

Ключевые слова: совместный научный проект, ученые-психологи, Одесский (Новороссийский) университет, Научная библиотека, Грот Н. Я., Ланге Н. Н., Сеченов И. М., Рубинштейн С. Л., Элькин Д. Г., Белявский И. Г., Цуканов Б. И.

O. S. Murashko,

Scientific Library of the
Odessa I. I. Mechnikov National University
24, Preobragenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine

V. S. Kochmar,

Scientific Library of the
Odessa I. I. Mechnikov National University
24, Preobragenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine

TO THE PAGE-BY-PAGE OF RARE EDITIONS: DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL SCIENCE IN THE ODESA (NOVOROSIYSKY) UNIVERSITY

Summary

The article presents results of team-work of the Scientific Library and the chair of social psychology of the Odessa I. I. Mechnikov National University on the joint scientific project. The activities of scientists which made the contribution into development of psychology in Odesa (Novorosiysky) University (Grot M. Y., Lange M. M., Sechenov I. M., Rubinstein S. L., Elkin D. G., Bilavskiy I. G., Tsukanov B. Y.) was studied during research. The special attention was paid to the scientist works which are kept in the Scientific library stacks and which are unique, valuable and rare editions.

Key words: team-work scientific project, psychologist scientists, Odesa (Novorosiysky) University, Scientific Library, M. Y. Grot, M. M. Lange, I. M. Sechenov, S. L. Rubinstein, D. G. Elkin, I. G. Bilavskiy, B. Y. Tsukanov.